

מחשבות על מתכת

“לבנה”

שוקיך תהלה ללוטשי המתכת.
מרוץ גזנתך מפנק ומהיר.
כך מסתקלים כוכבי הלכת,
לך נוהמים דבי הציר.

שדות שחורו נעצים נושאי שכל
עמדו באוכך הלךך.
הלילה, סתחרר מיונים על השכך,
מקליק לך צצי דבדךך.

(נתן אלתרמן)

מבין כל האומנויות מאפיינת השירה את יסוד המתכת. באומנות השירית נתן למצוא מאפיינים רבים של אלמנט המתכת במחשבה הסינית. השירה מביעה רעיונות בצורה מתומצתת ומזוקקת; יש בה עידון רב, סיגנון של רעיונות מורכבים; היא פורחת בתוך גבולות, שלעיתים הם הדוקים מאוד; זוהי אומנות שהווייתה מינימליזם.

הרעיון המובע בשיר נתון למגבלות ומסגרות של סגנון וצורה. השיר הוא באופן מסורתי קצר יותר, לעיתים קרובות מחורז ושקול, השורות קצרות. אנו מוצאים גם צורות שיריות, דוגמת הסונטה ודוגמת שירי ההיקווי היפניים, בהן העיצוב החיצוני של השיר נתון, ואילו המשורר “מוזג” לתוכו את התוכן האישי שלו, מבלי לשנות את הצורה. המשורר נאלץ, מתוך בחירה, לפעול בתוך עולם אומנותי שלו חוקים ברורים ומוגדרים.

המשורר, הבוחר לכתוב שיר בצורה “מסורתית” – כלומר, שקול ומחורז, יכול לבחור באחת משתי דרכים שלכאורה סותרות. הראשונה היא על ידי הקפדה על המבנה השירי הנבחר, והשנייה היא על ידי שבירתו. דרכים אלה הן סותרות רק לכאורה: ראשית, גם במקרה של שבירה של המבנה השירי, עדיין נתון מרבית השיר במסגרת המבנה. שנית, גם כאשר שובר השיר את המבנה שלו, הרי הוא עדיין מתייחס אליו באופן מפורש. הוא אינו זונח אותו, אלא מתייחס אליו באופן מהפך. גם המשורר הכותב שיר בסגנון חפשי, עושה זאת מתוך מודעות למסורת שירית ארוכת ימים של כתיבה המוסדרת בשקילה וחרिזה. בחירתו לכתוב אחרת היא בחירה מודעת, ולכן גם כאן קיימת התייחסות אל המסורת השירית.

אנו מוצאים כאן, אם כן, עבודה עם גבולות. בדימוי זה מהווה המסגרת השירית גבול ראשוני, והמשורר בוחר באיזה אופן להתייחס אליו – לשמור עליו, לתמרן בתוכו, לשבור אותו. אלמנט המתכת

בחשיבה הסינית אף הוא עוסק בגבולות: להב סכין-מתכת החד חותך ומפריד – בין עיקר לטפל, בין קיץ לחורף (עונת המתכת – סתיו), בין חיים למוות. העור קשור באלמנט המתכת כיון שהוא הגבול הראשוני של הגוף, המפריד בינו לבין הסביבה, ומגן על הגוף מפני חדירה של דברים פנימה. וכך יכול אדם "לצאת מעורו" (להתפרץ, להשתולל), "להפוך את עורו" (להשתנות באופן מהותי) ו"להיכנס לעורו של מישהו אחר" (להזדהות עמו הזדהות יתרה). כמו המשורר, אשר תמיד יתייחס אל המסגרת השירית המותווית באופן כלשהוא, כך פועל כל אדם בגבולות שמתווה לו עורו: כמו שמצופה ממנו, ההפך ממה שמצופה ממנו, בתהליך של השתנות – אך תמיד בגבולות של עצמיותו ויכולותיו.

כוחו של השיר כמוהו ככוחה של המתכת – כוח הצמצום. עלילה שלמה יכולה להתחיל ולהסתיים בשיר שאורכו מספר שורות בלבד. רעיונות עמוקים ומורכבים, שיכולים להתפרש על פני כמה ספרי פילוסופיה, מובעים בבתים מעטים של שיר. כדי להשיג זאת נדרש המשורר הן לחרבה החדה של המתכת, והן ליכולת של בקרה: סינון כל צליל ומילה מיותרים, תוך שמירה על החומרים הנחוצים לשיר. האיברים הקשורים במתכת – הריאות והמעיי הגס – עוסקים אף הם בסינון החומרים הנחוצים לגוף והפרדתם מאלה המיותרים לו. הריאות מקבלות חמצן ופולטות פחמן דו-חמצני; המעי הגס מפריש את הפסולת של הגוף החוצה. כך דואגים שני איברים אלה כי בגוף יוותר רק מה שדרוש לו.

השיר המוצג כאן הוא שיר ארס-פואטי, כלומר, שיר העוסק באומנות השירה. בשיר זה הדובר הוא משורר, הפונה אל היצירה השירית המשתוללת בקרבו. הוא עושה זאת בלשון של מכיר ויודע, ומהלל את יופיה של השירה כהלל אהובה: "שׁוֹקֵן תְּהִלָּה לְלוֹטְשֵׁי הַמִּתְקָת". מן הדובר לא נעלמת העובדה, כי השירה שונה מדיבור טבעי כשם שמתכת מלוטשת שונה מחומרים גולמיים אחרים המצויים בטבע; יופיה של המתכת המלוטשת שונה במהותו מן היופי הפראי של החומר הלא-מעובד. ההלל לשירה המלוטשת הוא למעשה הלל לאומן שליטשה.

בהמשך מתייחס הדובר לריתמוס של השירה: "מְרוֹץ גִּזְרֵתְךָ מְפַנֵּק וּמְהִיר". השיר הוא אומנות מחוטבת, דקת גזרה, הזריזה להיקרא ולהיאמר. אך היא גם מפונקת – כי על ספרון שירים דק נכתבים ספרים עבי כרס של פרשנות. חיתוך גס של פרשנות שטחית אינו הולם את העבודה המעודנת שנעשתה על מנת לחטב את גזרת המילים לכדי שיר.

עוצמתה של השירה ניכר באופן בו, על פי הדובר, נכנעים לה איתני הטבע: "בְּךָ מְסִתְּפְלִים פּוֹכְבֵי הַלְכָת, / לְךָ נוֹתְמִים הַבֵּי הַצִּיר". לא רק השירה מסתכלת אל השמים ומתפעלת מיופים, אלא גם הכוכבים עצמם משיבים לה מבט-הערכה אל יופיה. וגם על פני האדמה סוגד הטבע לשירה כפי שהיא סוגדת לו: "שְׁדוֹת שְׁחֹרְרוּ וְעֵצִים נוֹשְׂאֵי שֶׁבֶל / עֲמָדוֹ בְּאוֹרֵךְ הַלְכָן". האור הלבן הוא מצד אחד מסנוור, בוהק, חושף הכל ואינו מניח להסתתר. מצד שני יש בו מידה של טוהר. הצבע הלבן, הוא צבעה של המתכת, חושף כל גילוי של טומאה, מדגיש כל כתם. הוא צבע המוות, וגם צבעה של ההתחלה.

השדות והעצים עומדים באורה של השירה כמו תחת בוחק הבזק המצלמה בלילה, מניחים לה לחשוף את כל מהותם – ולא בהכרח רק את היופי.

תנופת התנועה הגדולה, המובעת בבית הראשון של השיר (ה"שוקיים" של השירה היוצאות ל"מרוץ" "מהיר") נבלמת באחת בבית השני: "עָמְדוּ בְּאוֹרֵךְ הַלָּבָן" – תמונה של קיפאון. בלימה פתאומית זו היא חיתוך של התנועה: הטלת מגבלה על העין המשתוקקת של השירה, למצוא את יעודה במרומים נשגבים. היא מצוּוה כעת להפנות את מבטה אל העולם הגשמי, הסמוך אליה – עולם של שדות, עצים, ציפורים – לא כוכבי לכת וגרמי שמים. "הַלְיָלָה, סְחָרְחָר מִיּוֹנִים עַל הַשָּׁבָן, / מְדַלֵּק לָךְ עֲצֵי דְבָבָן" יש לנו כאן תיאור תמונה של ניגודים: עץ הדובדבן הפורח בלבן על רקע השחור של הלילה, "הדלקת" העץ בזמן שמאורות אחרים כבים, סחרחורת אל מול עמידה. היונים השבות אל השובך לעת ליל מתארות את תנועת ההתכנסות, המאפיינת את המתכת; אך תנועה זו היא המאפשרת את ההתפשטות וההתרחבות. הבלימה הפתאומית, המצמצמת לכאורה את המבט מן "העולם העצום" אל השדה והעצים גם מרחיבה אותו: היא מעמידה את היופי השמימי כשווה ליופי הארצי, והאחד על רקע השני (תמונת עץ הדובדבן על רקע החשכה) מראים כיצד השניים נובעים זה מתוך זה.

מכל זאת אין לגזור כאילו השירה היא אך ורק מתכת. ההפך הוא הנכון; אינטואיטיבית יאמרו רוב האנשים, גם ללא כל ידע על חמשת המעברים בחשיבה הסינית, כי השירה מתקשרת דווקא לאש, וגם למים. ואכן, בשירה נמצא גם את תנופת הרוח ועוצמת הצעקה של העץ; ההבנה החושית, הרגשית והרגישות של האש; הצליל השירי וההרמוניה של האדמה; היצריות, המסתורין והדמיון של המים. קצרה כאן היריעה מלהראות, כיצד קשורה השירה (וכל יצירה אומנותית בכלל) לכל אחד ואחד מחמשת המעברים. אך כמו כל דבר בעולמנו, גם ייצוגו השירי מורכב מכל המעברים, מכיל אותם, מרוסן על ידם וניזון מהם.

*נכתב כעבודת-סיכום לקורס "חמשת המעברים" בבי"ס "מגע" להכשרת מטפלי ין-שיאצו.

*פורסם לראשונה באתר "מגע" בקישור הבא: <http://www.maga.org.il/shiatsu-works.asp>